

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФАКТОРІВ ЗРОСТАННЯ

© 2014 СИНЮЧЕНКО М. І.

УДК 338.242.2

Синюченко М. І. Конкурентоспроможність національної економіки: дослідження ефективності факторів зростання

Визначено та проаналізовано суть категорії «конкурентоспроможність національної економіки» та основні фактори формування інноваційних конкурентних переваг. Автором статті конкурентоспроможність національної економіки розглядається як здатність економіки країни забезпечувати високі темпи економічного зростання значною мірою саме завдяки використанню інноваційних технологій та креативності організації управління на всіх рівнях економіки і на цьому фундаменті створювати умови для збільшення добробуту громадян країни та підвищення соціально-економічної результативності, яка виявляється у високому суспільному ефекті. Конкурентоспроможність національної економіки – це конкурентоспроможність економічної системи в цілому, а не окремих підприємств чи галузей. Також розглядаються інституційні складові, що формують інноваційний характер розвитку конкурентоспроможності національної економіки.

Ключові слова: конкурентоспроможність національної економіки, фактори інноваційних конкурентних переваг.

Бібл.: 10.

Синюченко Майя Іванівна – кандидат економічних наук, доцент, кафедра теоретичної і прикладної економіки, Українська академія банківської справи Національного банку України (вул. Петропавлівська, 57, Суми, 40030, Україна)

E-mail: lenchik_osa@mail.ru

УДК 338.242.2

Синюченко М. И. Конкурентоспособность национальной экономики: исследование эффективности факторов роста

Определены и проанализированы сущность категории «конкурентоспособность национальной экономики» и основные факторы формирования инновационных конкурентных преимуществ. Автором статьи конкурентоспособность национальной экономики рассматривается как способность экономики страны обеспечивать высокие темпы экономического роста в значительной мере именно благодаря использованию инновационных технологий и креативности организации управления на всех уровнях экономики и на этом фундаменте создавать условия для увеличения благосостояния граждан страны и повышения социально-экономической результативности, которая реализуется в высоком общественном эффекте. Конкурентоспособность национальной экономики – это конкурентоспособность экономической системы в целом, а не отдельных предприятий или отраслей. Также рассматриваются институциональные составляющие, которые формируют инновационный характер развития конкурентоспособности национальной экономики.

Ключевые слова: конкурентоспособность национальной экономики, факторы инновационных конкурентных преимуществ.

Библ.: 10.

Синюченко Майя Ивановна – кандидат экономических наук, доцент, кафедра теоретической и прикладной экономики, Украинская академия банковского дела Национального банка Украины (ул. Петропавловская, 57, Сумы, 40030, Украина)

E-mail: lenchik_osa@mail.ru

UDC 338.242.2

Syniuchenko M. I. Competitiveness of the National Economy: a Study of the Effectiveness of Growth Factors

The essence of the category of "competitiveness of the national economy" and the main factors of innovative competitive advantage were identified and analyzed. The author of the article regards competitiveness of the national economy as the ability of the economy to ensure high rates of economic growth and that is largely thanks to the use of innovative technologies and creative organization of management at all levels of the economy and on this foundation to create the conditions to increase the welfare of the citizens of the country and improve the socio-economic impact that is realized in the high social effect. Competitiveness of the national economy – it's the competitiveness of the economic system as a whole, rather than individual companies or industries. It also discusses the institutional components that form the innovative nature of the competitiveness of the national economy.

Key words: competitiveness of the national economy, the factors of innovative competitive advantages.

Bibl.: 10.

Syniuchenko Maiia I. – Candidate of Science (Economics), Associate Professor, Department of Theoretical and Applied Economics, Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine (vul. Petropavlivska, 57, Sumy, 40030, Ukraine)

E-mail: lenchik_osa@mail.ru

Проблема визначення факторів конкурентоспроможності національної економіки та розробки заходів з її підвищення особливо загострилася після того, як світова фінансова та економічна криза внесла фундаментальні зміни як у динаміку розвитку світової економіки, так і в економічний розвиток окремих країн, у тому числі й України. Кожна країна повинна виробити власну стратегію підвищення національної конкурентоспроможності, щоб не залишитися за межами економічного прогресу і за рахунок цього забезпечити стійке економічне зростання і досягнення високого рівня життя населення.

Незважаючи на те, що теорія національної конкурентоспроможності має тривалу історію, інтерес до цієї проблеми загострився саме останнім часом. Особливо активно ці дослідження спрямовані на формування нової інноваційної моделі досягнення поставлених цілей. У даний час питан-

нями конкурентоспроможності займаються найвідоміші економісти і найбільші міжнародні інститути. Посилилась увага до проблем пошуку нових ефективних факторів підвищення конкурентоспроможності національної економіки і серед науковців України. Цими проблемами займаються Антонок Л. Л., Брикова І. В., Жилаєва Н. М., Гончаров Ю. В., Гражевська Н., Крищенко Д. В., Сторожук В. М. та інші [1, 3 – 6, 8, 9].

Разом з тим, деякі аспекти даної наукової проблеми потребують уточнення. Насамперед необхідно визначитися із самим терміном «конкурентоспроможність національної економіки». У сучасних публікаціях тлумачення даної категорії різними авторами знаходиться в діапазоні від мікро- до мегарівнів, що дуже утруднює подальший аналіз факторів підвищення конкурентоспроможності, що також є предметом дослідження в даній статті.

Теоретико-методологічною основою дослідження є праці класиків економічної науки в галузі ринкової економіки та конкуренції, зокрема А. Сміта, Д. Рікардо, К. Маркса, Дж. С. Мілля, А. Маршалла, П. Сраффи, Дж. Робінсона, Е. Чемберліна, М. Портера, І. Ансоффа, А. Томпсона. Дослідження конкурентоспроможності національної економіки присвячені праці вітчизняних вчених В. Гейця, М. Гельвановського, Б. Губського, Л. Антонюк, Д. Кузіна, Д. Лук'яненка, В. Білоуса, Ю. Пахомова та інших.

У найзагальнішому вигляді конкурентоспроможність національної економіки можна визначити як здатність її економіки в умовах вільної конкуренції виробляти товари і послуги, що задовольняють вимогам світового ринку, реалізація яких збільшує добробут країни й окремих її громадян і підвищує соціально-економічну оптимальність, яка виявляється у високому суспільному ефекті.

Класична теорія міжнародного поділу праці, яка є фундаментом теорії конкурентоспроможності національної економіки, належить Адаму Сміту (теорія абсолютних переваг) і Давіду Рікардо (теорія порівняльних переваг).

Конкурентоспроможність – це складна економічна категорія, яка може розглядатися на декількох рівнях:

- ✦ конкурентоспроможність товару;
- ✦ конкурентоспроможність товаровиробника;
- ✦ галузева конкурентоспроможність;
- ✦ конкурентоспроможність країн, вона ж конкурентоспроможність національної економіки. Об'єктом вивчення у даному випадку є саме остання.

Конкурентоспроможність національної економіки – багатозначний термін, який найчастіше означає: здатність країни домогтися високих темпів економічного зростання, які були б стійкими в середньостроковій перспективі; або рівень продуктивності факторів виробництва в даній країні; або здатність компаній даної країни успішно конкурувати на тих чи інших міжнародних ринках.

У рамках перших двох визначень підвищення конкурентоспроможності національної економіки ототожнюється зі зростанням життєвих стандартів і прискоренням економічного зростання. Тому поняття конкурентоспроможності національної економіки тісно пов'язане з такими сферами економічної теорії, як теорія економічного розвитку і теорія економічного зростання. З цієї причини конкретні підходи до підвищення конкурентоспроможності національної економіки залежать від прихильності до наукових доктрин у межах цих теорій, які дають різні відповіді на питання основних чинників, методів та інструментів впливу на підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Підвищення конкурентоспроможності національної економіки на основі третього визначення тісно пов'язане з проходженням традиційної промислової політики в частині підтримки конкретних компаній експортерів і політикою підтримки низького курсу національної валюти, як, наприклад, ми спостерігаємо в Україні.

Між підвищенням конкурентоспроможності в перших двох сенсах і підвищенням конкурентоспроможності в третьому трактуванні існує серйозна відмінність. Конкурентоспроможність національної економіки в перших двох сенсах передбачає необхідність участі країни в міжнародній торгівлі, але це є не домінуючою умовою. У рамках же третього визначення конкурентоспроможність проявляється виключно на міжнародному ринку.

Історично концепція конкурентоспроможності заснована на теорії використання в міжнародному поділі праці порівняльних переваг національних економік. Конкурентоспроможність економіки країни складає основу розвитку постіндустріального суспільства, при цьому фактори конкурентоспроможності в нових умовах невинно змінюється – від переважного використання абсолютних і порівняльних національних переваг до використання динамічно змінних конкурентних переваг, заснованих на науково-технічних досягненнях, інноваціях на всіх стадіях від створення товару до просування його до споживача, активним діям держави по сприянню національним виробникам. Динамічні конкурентні переваги пов'язані з інноваціями, розвитком людського капіталу, інтелекту і по самій своїй природі безмежні. Порівняльні переваги даної країни – від природи, вони статичні, не вічні та не відтворювані. Конкурентні переваги – динамічні, пов'язані з інноваціями, розвитком людського капіталу, інтелекту і за самою своєю природою безмежні. Не можна протиставляти порівняльні та динамічні переваги, проте їх треба чітко розрізняти. Інтеграція в одній країні порівняльних і динамічних переваг посилює її конкурентоспроможність у глобальному економічному просторі.

Сучасний розвиток теорії конкурентоспроможності на макрорівні було пов'язано з впливом зовнішніх факторів, насамперед глобалізацією та науково-технічним прогресом, і особливо з розвитком комп'ютерних технологій. Один із сучасних напрямів досліджень міжнародної конкурентоспроможності економіки – це вивчення питань впливу інновацій на рівень національної конкурентоспроможності. Найбільш відомі дослідження в цьому напрямку належать Krugman P., Grossman G. і Helpman E., Trajtenberg M. і присвячені моделям інноваційної економіки, взаємозв'язку інновацій та економічного зростання, а також інноваційної політики, що сприяє економічному розвитку і підвищенню конкурентоспроможності [10].

Постіндустріальне суспільство, що формується з середини 70-х років ХХ століття, базується на виробництві наукомістких товарів та інтелектуальних послуг; найвище цінуються знання, інформація, на базі яких розвиваються інформаційні технології, – основа нового типу виробництва, принципово інших, ніж раніше, управлінських систем, інфраструктурних мереж господарства, фінансових потоків [2]. Кінцевим результатом створення постіндустріальної економіки має стати формування інноваційної економіки, яка є стратегічним напрямком розвитку національної економіки.

Створення нових знань і технологій та їх використання в інтересах соціально-економічного розвитку держави визначають роль і місце країни у світовому співтоваристві і рівень забезпечення національної безпеки. У розвинених країнах 80 – 95% приросту валового внутрішнього продукту припадає на частку нових знань, втілених у техніці і технологіях, тобто в цих країнах розвивається інноваційна економіка [7].

Практика свідчить, що рівень розвитку інноваційної сфери (науки, технологій, наукоємних галузей) створює основу стійкого економічного зростання, визначає межі між багатими і бідними країнами. Умовами успішного функціонування національної інноваційної системи, крім передової науки і освіти, є:

- ✦ конкурентоспроможний підприємницький сектор у вигляді великих корпорацій;
- ✦ пріоритет державної політики в розвитку освіти, науки і технологій, створенні сприятливих інституційних умов для інноваційного зростання;
- ✦ інтеграція в глобальну інноваційну сферу.

Тому формування інноваційної системи є головним фактором конкурентоспроможності національної економіки сьогодні.

Інноваційний фактор є найновішим фактором в теорії конкурентоспроможності. Хочеться зауважити, що ще в середині 80-х років ХХ століття фактор «інновації» входив в методики розрахунку лише як чинник «політики країни щодо нововведень». Цей фактор є найбільш динамічним, і його вага в методиках оцінки рівнів національної конкурентоспроможності досить швидко підвищується, крім того, зростає кількість «інноваційних» економік, тобто економік, що використовують інноваційний тип конкурентних переваг. Інший фактор, який пережив останнім часом серйозні трансформації, – це *технологічний розвиток економіки*: було помічено, що конкурентоспроможні економіки в основному мають переважаючу технологічну основу, і це дозволяє їм використовувати більш прогресивний і комплексний виробничий процес і пропонувати більш складні продукти та послуги. Країни, що встигли створити заділи у формуванні економічних систем нового технологічного укладу, виявляються центрами тяжіння капіталу, завдяки чому набувають значних конкурентних переваг. Їх реалізація дозволяє таким країнам вийти на випереджальну траєкторію економічного зростання. Вони отримують шанс «перегнати, не наздоганяючи», розвиваючи на основі розширення конкурентних переваг високі темпи економічного зростання.

Держави повинні відігравати роль своєрідного каталізатора конкурентоспроможності. Держава за допомогою своєї політики може впливати на всі компоненти національної конкурентоспроможності, але цей вплив може бути як позитивним, так і негативним. Тому надзвичайно важливо чітко сформулювати пріоритети державної політики. Спільними рекомендаціями є: заохочення всіякого розвитку, посилення конкуренції на внутрішньому ринку, стимулювання виробництва інновацій.

Інновації забезпечують набагато більш високий рівень віддачі, ніж просте залучення додаткових ресурсів, тому сьогодні саме інноваційна діяльність країни стає найважливішим фактором її конкурентоспроможності в системі світового господарства.

На сучасному етапі еволюції людства відбувається становлення нової економіки (економіки знань), де знання та компетенції набувають статусу основних виробничих ресурсів, а навчання перетворюється на домінуючий суспільний процес. Відомий американський економіст Р. Флорида стверджує, що кінець ХХ – початок ХХІ століття характеризується зміною соціально-економічної формації, а саме: переходом від індустріальної до креативної економіки, основою якої виступають інтелектуальний потенціал, знання та креативність як здатність окремих осіб до генерування якісно нових ідей та прийняття нестандартних рішень. Він зазначає, що на сьогодні у промислово розвинених країнах в середньому 25 – 30% зайнятих працює у креативному секторі (тобто у таких сферах, як НДДКР, науково-технологічні галузі промисловості, правова та фінансова діяльність, охорона здоров'я, мистецтво, музика, культура, дизайн), причому ця частка постійно зростає [3].

В умовах іноваційної економіки основним елементом глобальної конкуренції є суперництво за можливість використання таланту та ноу-хау високоосвічених і компетентних працівників. Рівень освіти та професійної кваліфікації

населення визначає здатність регіону до створення інноваційної продукції та підвищення продуктивності праці. Але необхідно пам'ятати, що в умовах прискорення глобалізації та нівелювання бар'єрів для вільного переміщення інформації, капіталів, працівників принципово важливим чинником конкурентоспроможності країни виступає її здатність залучити та втримувати талановитих працівників. Зазначимо, що країна, створюючи середовище, яке сприяє активізації креативних здібностей власного населення і залучення іноземних фахівців, прискорює темпи інтеграції до глобальних інформаційно-комунікаційних та виробничих мереж. Як стверджує американська дослідниця А. Саксеніан, це пояснюється високою потребою високоосвічених працівників у міжнародному спілкуванні, співробітництві, обміні досвідом тощо [3]. Досягнення глобального лідерства країнами повинно базуватись на мобілізації креативного потенціалу власного населення, заснованій на політиці створення привабливих умов проживання та праці для висококваліфікованих робітників.

Роль освіти у формуванні національної конкурентоспроможності постійно зростає. Це пов'язано з тим, що в умовах сучасного динамічного розвитку суспільства, ускладнення технічної та соціальної інфраструктури інформація стає таким же стратегічним ресурсом, як традиційні матеріальні та енергетичні ресурси. Сучасні інформаційні технології, що дозволяють створювати, зберігати, переробляти і забезпечувати ефективні способи подання інформаційних ресурсів споживачеві, стали важливим фактором життя суспільства і засобом підвищення ефективності управління всіма сферами суспільної діяльності. Рівень використання інформації стає одним з істотних факторів успішного економічного розвитку та конкурентоспроможності країни на міжнародній арені. За словами Лестера Тюрлоу, професора економіки Нью-Йоркського університету, «у ХХІ столітті освіта та кваліфікація робочої сили стануть домінуючим знаряддям конкуренції» [7].

Освіта стає найважливішим фактором забезпечення конкурентоспроможності економіки держави, капіталом, який концентрується розвиненими державами для утримання монополії в геополітичному просторі. Так, Консультативний комітет з промислових досліджень і розвитку Комісії Європейського Союзу в докладному дослідженні кваліфікаційного рівня робочої сили в Європі прийшов до такого висновку: «Без конкурентоспроможної системи освіти не може бути конкурентоспроможної робочої сили, а без останньої – конкурентоспроможної економіки» [7].

Зіставлення сучасних методичних підходів до визначення рівня міжнародної конкурентоспроможності національної економіки показує, що процеси які відбуваються у світовій економіці, насамперед глобалізація і науково-технічний прогрес, привели до домінування багатфакторного підходу в міжнародних методиках визначення цього показника, що включає дані про економічні, соціальні та політичні аспекти розвитку економіки країни.

ВИСНОВКИ

Отже, конкурентоспроможність національної економіки не є тотожною конкурентоспроможності окремих вітчизняних експортерів або галузей, тобто їх лідерству на окремих міжнародних ринках. Конкурентоспроможність – це спроможність країни створювати правові, інфраструктурні, наукові, фінансові та в цілому весь спектр інституцій-

них умов, які дають змогу економіці розвиватися динамічно, використовуючи інноваційні технології на всіх рівнях і на цьому фундаменті створювати умови для збільшення добробуту громадян країни та підвищенні соціально-економічної результативності, яка виявляється у високому суспільному ефекті. Тобто *конкурентоспроможність країни – це її здатність забезпечити сталі економічне зростання та високу соціальну спрямованість національної економіки.*

Конкурентоспроможність країни є одночасно й засобом (де мета – підвищення рівня життя), і метою (тільки більш конкурентоспроможні країни мають вищий рівень життя), що робить її надзвичайно привабливою і прагматичною концепцією для використання в соціально-економічній політиці. ■

ЛІТЕРАТУРА

- 1. Антонюк Л. Л.** Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації / Л. Л. Антонюк. – К.: КНЕУ, 2004. – 276 с.
- 2. Белл Д.** Грядущее постиндустриальное общество / Д. Белл. – М.: Akademia, 1999.
- 3. Брикова І. В.** Ключові фактори формування інноваційних конкурентних переваг національних регіонів в умовах становлення економіки знань / І. В. Брикова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kiev.convdocs.org/docs/315/index-80675.html>
- 4. Гончаров Ю. В.** Наноіндустрія як засіб підвищення якості життя людей та конкурентоспроможності національної економіки / Ю. В. Гончаров, С. Бондаренко // Економіст. – 2010. – № 3. – С. 26 – 31.
- 5. Гражевська Н.** Забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в глобальному постіндустріальному вимірі / Н. Гражевська // Економіка України. – 2008. – № 9. – С. 54 – 64.
- 6. Крищенко Д. В.** Механізм підвищення конкурентоспроможності національної економіки / Д. В. Крищенко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – № 5. – С. 43 – 48.
- 7. Мартынюк Е. А.** Прикладные проблемы формирования инновационной экономики России / Е. А. Мартынюк [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cfn.ru/bandurin/article/sbrn08/13.shtml>
- 8. Полунеев Ю.** Технологія економічного прориву. Для УП – П'ятниця, 02 лютого 2007 / Ю. Полунеев [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2007/02/2/3205266/>
- 9. Сторожук В. М.** Інноваційна система як чинник конкурентоспроможності національної економіки / В. М. Сторожук // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 10. – С. 64 – 68.
- 10. Швандар К. В.** Международная конкурентоспособность: трансформация понятия, критерии оценки, практические результаты / К. В. Швандар // Вестник Московского университета. Серия б. Экономика. – 2008. – № 2. – (Экономика зарубежных стран) – С. 58 – 72.

REFERENCES

- Antoniuik, L. L. *Mizhnarodna konkurentospromozhnist krain: teoriia ta mekhanizm realizatsii* [International competitiveness: theory and mechanisms]. Kyiv: KNEU, 2004.
- Bell, D. *Griadushchee postindustrialnoe obshchestvo* [Future post-industrial society]. Moscow: Akademia, 1999.
- Brykova, I. V. "Kliuchovi faktory formuvannia innovatsiinykh konkurentnykh perevah natsionalnykh rehioniv v umovakh stanovlennia ekonomiky znan" [Key factors of competitive advantage of

innovative national regions in terms of becoming a knowledge economy]. <http://kiev.convdocs.org/docs/315/index-80675.html>

Honcharov, Yu. V., and Bondarenko, S. "Nanointstriaia iak zasib pidvyshchennia iakosti zhyttia liudei ta konkurentospromozhnosti natsionalnoi ekonomiky" [Nanotechnology as a means of improving the quality of life and competitiveness of the national economy]. *Ekonomist*, no. 3 (2010): 26-31.

Hrazhevskia, N. "Zabezpechennia konkurentospromozhnosti natsionalnoi ekonomiky v hlobalnomu postindustrialnomu vymiri" [Ensuring the competitiveness of the national economy in the global post-industrial scale]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 9 (2008): 54-64.

Kryshchenko, D. V. "Mekhanizm pidvyshchennia konkurentospromozhnosti natsionalnoi ekonomiky" [The mechanism of increasing the competitiveness of the national economy]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, no. 5 (2012): 43-48.

Martyniuk, E. A. "Prikladnye problemy formirovaniia innovatsionnoy ekonomiky Rossii" [Applied problems of formation of innovation economy in Russia]. <http://cfn.ru/bandurin/article/sbrn08/13.shtml>

Polunieiev, Yu. "Tekhnolohiia ekonomichnoho proryvu" [Economic breakthrough technology]. <http://www.pravda.com.ua/articles/2007/02/2/3205266/>

Storozhuk, V. M. "Innovatsiina sistema iak chynnyk konkurentospromozhnosti natsionalnoi ekonomiky" [Innovative system as a factor in the competitiveness of the national economy]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, no. 10 (2007): 64-68.

Shvandar, K. V. "Mezhdunarodnaia konkurentospobnost: transformatsiia poniatiia, kriterii otsenki, prakticheskie rezultaty" [International competitiveness: the transformation concept, the evaluation criteria, practical results]. *Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriiia "Ekonomika"*, no. 2 (2008): 58-72.